

József főherceg a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség védnöke

József főherceg, *József* nádor fia 1833-ban született. A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség 1880-ban kérte fel a szervezet védnökségére, amelyet haláláig, 1905-ig töltött be. Az önkéntes tűzoltóságok létrejötte és az országos tűzvédelmi szervezet kiépülése időszakának emblematikus alakja volt, aki formális védnöki szerepén túl tevékenyen részt vett a tűzoltói közéletben. A szövetség munkájának támogatásától kezdve a tűzvédelmi jogszabályalkotás előmozdításán át az önkéntes tűzoltóegyletek szervezéséig és a tényleges tűzoltásig e szakterület minden részét gyakorolta. Személyén és munkásságán keresztül jól szemléltethető a dualizmus korában kialakuló szervezett tűzvédelem első időszaka. **(1.sz. melléklet)**

József főherceg származása és pályafutása

József főherceg — teljes nevén *HABSBURG-LOTARINGIAI József Károly Lajos* főherceg — osztrák főherceg, magyar és cseh királyi herceg, lovassági tábornok, a Magyar Királyi Honvédség főparancsnoka, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja a HABSBURG-ház magyar ágából származott. Édesapja *József nádor*, édesanyja *Mária Dorottya* württembergi hercegnő volt. 1864-ben feleségül vette *Klotild SZÁSZ-KOBURG-GOTHAI* hercegnőt, akitől hét gyermekük született. Közülük a legismertebb *József Agost* főherceg lett, aki a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség védnökségében is követte.¹

Gyermekkorát a család alsóúti birtokán töltötte. Katonai nevelést kapott, már 12 éves korától hadapródként szolgált, majd főtiszti beosztások után 1860-ban vezérőrnagyi kinevezést kapott. Az osztrák-porosz háború számos csatájában részt vett, eredményességéért és vitézségéért altábornaggyá, később tábornaggyá léptették elő. 1869-től haláláig a Magyar Királyi Honvédség főparancsnoki tisztségét látta el. 1874-ben lovassági tábornoknak nevezték ki.

Katonai hivatása mellett egyéb szakterületeket is magas szinten művelt. Botanikai kutatásokat végzett, birtokain növényritkaságokat telepített, arborétumot létesített, mezőgazdasági mintagazdaságokat szervezett.

Jelentős munkát végzett a cigányság nyelvének és néprajzáinak feltérképezésében, cigány-magyar szótárát és nyelvtanát a Magyar Tudományos Akadémia adta ki. Az Akadémia tudományos munkásságát elismerve 1881-ben igazgatósági, 1888-ban tiszteleti tagjává választotta. A budapesti és kolozsvári egyetemeken díszdoktorrá fogadták. Számos jótékonyági intézmény, menhelyek, honvédtiszti gyógyszálló, tudószanatóriumok létrehozásában közreműködött vagy védnökséget vállalt felettük.²

A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség helyzete a védnökség létrehozásakor

A szervezet tekintélye gróf SZÉCHENYI Ödön, a szövetség első elnökének 1874-ben történt törökországi távozásával meggyengült. Bár szakmai alapjai megkérdőjelezhetetlenek voltak, hiszen az ország legkiválóbb, legprogresszívebb tűzoltó parancsnokai és egyesületei hozták létre, mégis a társadalmi elfogadásáért folyamatosan küzdenie kellett.

Az 1870-es megalakulásuk óta eltelt tíz év alatt jelentős eredményt alig tudtak felmutatni fontosabb célkitűzéseik teljesítésében.³ Ez a korszak az önkéntes tűzoltóságok megalakulásának kezdete volt. Az ország tűzvédelmi helyzete egyre több működő testületet igényelt, mégis a vártnál kevésbé növekedett a tűzoltóságok száma. Ennek az oka elsősorban az állam anyagi és jogszabályi támogatásának elmaradása volt, de nem ritkán a települések érdektelensége, a lakosság közömbössége is közrejátszott ebben. A létrejött tűzoltó egyletek saját működésük megszervezésével, fenntartásuk gondjaival foglalkoztak, az országos szövetség ügye háttérbe szorult. Kötelező tagság hiányában a testületek csak mintegy harmada lépett be a szervezetbe.⁴

A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség mellett néhány területi szövetség is alakult, ez is gyengítette munkájuk hatékonyságát, sőt némelyik új szervezet a szövetség legitimitását is megkérdőjelezte.

A TISZA Kálmán vezette Magyar Királyi Belügyminisztérium 1878-ban elismerte ugyan tűzoltó ügyekben hivatalos szakközegének a szövetséget, de pénzügyi segítséget ez után sem adott és szakvéleményét sem vették mindig figyelembe.⁵

Gróf SZÉCHENYI Ödön elnöksége után két éves interregnum következett, amelyet fővárosi tűzoltóságok vezetőinek és egyes vidéki testületek parancsnokainak hatalmi vetélkedése jellemezett.

A széthúzás már a szövetség fennmaradását veszélyeztette. Korábban gróf SZÉCHENYI Ödön szakmai és társadalmi helyzete biztosította a szervezet tekintélyét, de távozásával és a belső ellentétek erősödése miatt ez egyre csökkent.

A vezetőség a szövetség helyzetének megszilárdítására továbbra is befolyásos arisztokratákat választott elnökül, de e mellett szükségesnek érezték egy szakrális főhatalom, a védnökség létrehozását is. A tisztségre a legmegfelelőbb személyt *József Károly* királyi főhercegben találták meg, aki az uralkodóház tagja, *József* nádor fia és akkor már a Magyar Királyi Honvédség főparancsnoka volt.⁶

József főherceget az előzetes megkeresés után 1880. V. 4-én (*Szent Flórián* napján) a báró BÁNHIDY Béla elnök vezette küldöttség személyesen kérte fel a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség

védnöki tisztségének betöltésére, aki azt elfogadva biztosította őket, hogy a tűzoltás intézményét mindig hathatósan fogja támogatni. Tisztségét és ígéretét haláláig megtartotta.⁷

A magyar tűzoltók pozsonyi nagygyűlése a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség alapszabályába illesztette (1880. VIII. 19-22.) 2. paragrafusként: „... a szövetség József főherceg Ő császári és királyi Fenségeinek védnöksége alatt áll.”⁸

József főherceg javaslatai a tűzvédelem javítására

József főherceg első találkozása a Magyar Országos Tűzoltó Szövetséggel annak megalakulásakor, 1870 decemberében történt. A főherceg a Nemzeti Tornacsarnok felavatására tervezett tűzoltó gyakorlatot kívánta megtekinteni, részvételével támogatva gróf SZÉCHENYI Ödönt és tűzoltó csapatát. A bemutató azonban egy tüzeset és a gróf sérülése miatt elmaradt, csalódást okozva ezzel a magas rangú látogatónak. Ennek ellenére a tűzvédelem ügye iránt nyitott maradt és a szövetség felkérésére elvállalta védnökségüket.⁹

József főherceg — akárcsak édesapja — nemzeti elköteleződése miatt nagy népszerűségnek örvendett a magyarság körében. A „legmagyarabb főherceg”, a köztiszteletnek olyan fokán állt, hogy már a védnökség vállalása is jelentősen emelte a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség társadalmi tekintélyét.

A főherceg azonban nemcsak formális szerepet vállalt, őszinte érdeklődéssel fordult a tűzoltás ügye felé. Minden mozzanatról informáltatta magát, minden szakmai kérdésben ismertette nézeteit és befolyását is érvényesítette — ha nem is közvetlenül — közügyeik alakításában.¹⁰

A *Tűzoltó Közlöny*ben megjelent interjúiban és írásaiban fogalmazta meg elképzelését a magyarországi tűzvédelmi állapotok fejlesztéséről, a tűzvédelem résztvevőinek — a tűzoltó egyesületeknek, a fenntartóknak, a helyi és országos vezetésnek és az állam — feladatairól, felelősségéről. A tűzoltó egyesületek tagjaitól a katonákhoz hasonlóan fegyelmezettséget, képzettséget, gyakorlottságot és hősi-és önfeláldozást várt el. „Jól fegyelmezettség, fegyelemtartás nélkül céltalan egyenruhás parádé, vagy meddő jóakarát lehet csak minden testület. A közös célnak érdekében kell is engedelmeskedni az önmagunk által emelt tekintélynek a magunk választotta parancsnoknak lehet is engedelmeskedni anélkül, hogy azért megszűntünk volna szabad embernek lenni.”¹¹

A települések vezetőitől, a városi tanácsoktól, a földbirtokosoktól, a fenntartó közösségektől a működés biztosítását és anyagi támogatást kért. Külön hangsúlyt helyezett a birtokosok részvételére a tűzvédelemben, egyrészt a tűzoltó egységek alapítására, szervezésére, másrészt azok költségeinek vállalására buzdított. „Van egy neme a sportnak: a tűzoltás, melyet uraink közül igen kevesen üznek. Miért ne állnának tehát magyar főuraink tömegesen élére ez intézménynek, különösen akkor, amikor már úgymint népfelkelők, kész katonák. Ha valamely hazafias vállalat megérdemli a fölkarolást: úgy a tűzoltó intézmény, melyet Széchenyi István gróf édes gyermeke hívott életre, bizonyára teljesen méltó fölkarolásra.”¹²

A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség irányító szerepének megerősítését a tűzoltóságok egységes intézménnyé szervezésével, az általános egységesség bevezetésével (egységes szervezet, tisztségek, egyenruházat, felszerelés, kiképzés) kívánta elérni. „A rangfokozati jelvények kérdése engem is foglalkoztat. Van azonban vele szoros összefüggésben lévő, de nálánál sokkal fontosabb kérdés, mellyel tehát behatóan foglalkozni még inkább érdemes és ez a szervezés ügye! Mert a tűzoltó egyletek belső szervezetének sokfélesége sokkal szembeszökőbb... Mi azonban nem felesleges, az éppen a kívánatosnak tartott egység létrehozatala, egy minta szervezési mód kifejtése és megalapítása.”¹³

Az ország vezetőinél kiemelkedő társadalmi helyzetét és kapcsolatait felhasználva a rendszeres költségvetési támogatás biztosításáért és a tűzvédelem jogi helyzetének rendezéséért járt közben.

József főherceg védnöki szerepei

Aktív tűzoltói tevékenysége révén ismerte a tűzoltó társadalmat, a képviselendő ügyeket. Jelentősebb évfordulók, kiemelkedő események, szövetségi gyűlések, ünnepségek, országos tűzoltó tanfolyamok, országos kiállítások alkalmával a résztvevők a kötelező udvarias formációk mellett tényleges rokonszenvvel köszöntötték az „ország első tűzoltóját”, akinek válasza nem különben meleg hangú, elismerő és lelkesítő volt.¹⁴

A szövetség nagy tiszteletben ápolta kapcsolatát védnökével, jelentésükben örömmel állapították meg, hogy „szívvel-lélekkel tűzoltó lett”.¹⁵

Védnökségének ideje alatt minden tűzoltó vonatkozású könyvet, kiadványt neki ajánlottak a szerzők. A millenniumi díszközgyűlésen (1896) ünnepélyes keretek között leplezték le a főherceg – VASTAGH György által festett – tűzoltó egyenruhás képét, amelynek nyomdai másolatait a tagtestületeknek is elküldték.¹⁶ A Magyar Királyi Honvédség főparancsnokaként a vidéki városokban tett szemleútjain a helyi tűzoltóságokat is megtekintette. Részt vett a tiszteletére rendezett díszgyakorlaton, üdvözlő beszédeket mondott, majd a helyi tűzoltó egylet vezetőivel szakmai kérdésekről cserélt eszmét és tapasztalatot. A *Tűzoltó Közlöny* több látogatásáról is részletesen beszámolt, kiemelve azt a kitüntető protokolláris sorrendet, amely szerint közvetlenül a honvédség jelentése után fogadta a tűzoltók tisztelgését.¹⁷

József főherceg kora ifjúságától katonának nevelkedett. A harctereket megjárt, tudásáról, bátorságáról tanúbizonyságot tett katonai vezető, a magyar honvédség főparancsnoka, úgy tekintett a tűzoltókra, mint a katonai erények polgári képviselőire, mint egy hátszágai civil haderőre. Ők is honvédek voltak, az otthon védői. Reguláris paternalizmus jellemezte viszonyát saját tűzoltócsapatával is, önkéntes, áldozatkész fegyelmezettséget, hűséget követelt és bajtársias gondoskodást adott „nevelt fiainak”.

Az alcúti tűzoltóság megszervezése, gyakorlati tanácsok a tűzoltóság létrehozására

Alcúti nagybirtokosként vagyónvédelmi és humanitárius megfontolásokból tűzoltóságot szervezett kastélya személyzetéből. Gyermekai testnevelőjének, BOKELBERG Ernőnek, az első pesti tűzoltó csapat, a Nemzeti Torna és Tűzoltó Egylet egyik vezetőjének tanácsait követve új tűzoltó felszerelést és fecskendőket szerzett be Walser tűzoltószert gyárból és megkezdte a 8 fős kastélybeli tűzoltóraj kiképzését.¹⁸

Több kisebb tüzeset sikeres elfojtása után egy jelentős kárt okozó pusztai tűz szükségessé tette hatékonyabb szervezet létrehozását. A főherceg alapszabályzatot, szerelési szabályzatot készített és a Magyar Királyi Belügyminisztériummal jóváhagyatta azokat.¹⁹ 1882. VII. 30-án Alcút és Doboz község lakosságának részvételével megtartották első közgyűlésüket és megalakult az alcúti önkéntes tűzoltó szakasz. A főparancsnokságot maga a főherceg vállalta el, és a hazai tűzvédelem felépítését is az önkéntesség elve szerint szervezte meg. „Először fizetett tűzoltóságot képzeltem el, hanem aztán megdöglőlv, hogy többet használok azzal, ha a lakosok érdeklődésének bevonásával, velük is megértetem a közös erővel működés és a társulás nagy eszméjének üdvös voltát: az önkéntesi intézmény behozatalában állapodtam meg. ...a haza minden polgárának csak hasznára lehet a szakértelemre törekvés és a fegyelmeztség meggyökereztetése.”²⁰

A közel 60 fős egylet 1 főparancsnokból, 2 parancsnokból, a fecskendőket kiszolgálókból, csövezetők, mászókból, kürtösökből és szivattyúsokból állt. Felszerelésüket a Walser-gyártól vásárolták, kék-fehér csíkos, vörös zsinóros egyenruhájukat, jelvényeiket helyi iparosok készítették.²¹ Az egylet minden költségét — felszerelés, működtetés — a főherceg fedezte. Kiképzésüket saját maga kezdte meg, katonai fegyelmet követelve rendszeresen gyakorlatoztatta embereit és állandó őrséget vezetett.²²

Működési területük Alcúton és Dobozon kívül a környékbeli községekbe is kiterjedt, de felhívásra Lovasberényben, Csákváron és Bicskén is beavatkoztak. A tüzesetek gyakran keletkeztek az uradalmi pusztákon, ezért a nagy távolságok miatt külön pusztai tűzoltó szakaszt szervezett, újabb fecskendőket és felszerelést szerzett be. A két csapat együttes létszáma alakulásukkor több mint 120 fő volt. Évente 5-10 tüzesethez vonultak, a kéménytüzekről a több mint 90 épület leégését okozó nagy szári tűzvész mindenütt beavatkoztak.²³ **(II.sz. melléklet)**

József főherceg tűzoltó csapat szervezési tapasztalatait 1886-ban a *Tűzoltó Közlöny*ben „Hogy lehet pusztán vagy ezer lakost túl nem haladó kis községben egyszerűen, kevés költséggel egy céljának mégis megfelelő kis tűzoltó csapatot felszerelni?” címen tette közzé. A szerkesztő lábjegyzetéből kiderül, hogy ezt vitaanyagának is szánta, hiszen ekkor még az alapvető szabályzások is hiányoztak a tűzoltóságokra vonatkozóan. Írásában kitért a rangfokozatokra, a legszükségesebb felszerelésekre, minimális mennyiségükre és több célú felhasználhatóságukra. Ahol célszerűnek talált ott, a helyi mesterek által készített eszközök beszerzését tanácsolta. Az egyenruházati anyagok beszerzési helyét és árát is közölte, csakúgy, mint a tűzoltóknak szánt jutalmakat, óradíjakat, lófogatok költségét. Szervezési javaslatokat tett a szolgálat praktikus szervezésére és díjmentesen felajánlotta az általa írt alcúti szabályzatot az érdeklődőknek. Végül részletes költségvetést adott az induláshoz szükséges szerek, felszerelések, egyenruhák beszerzéséhez.²⁴

Zászlóavatás, jubileum, mászótorony avatás, országos sikerek, fiú tűzoltók

1888-ban *Clotild* főhercegnő egy remekművű és nagy értékű selyemzászlót ajándékozott az alcúti tűzoltóknak. **(III.sz. + IV.sz. melléklet)** A máshol helyi jelentőségű esemény ezúttal országossá növekedett. A meghívottak között a legrangosabb tűzoltó vezetők is szerepeltek, így a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség, a fehérvármegyei tűzoltószövetség elnöksége, a budapesti önkéntes és városi tűzoltó parancsnokság, valamint a fehérvármegyei tűzoltó parancsnokok. A találkozó célja a zászlóavatáson túl a tűzvédelem helyzetét rendező, régóta várt jogszabály késlekedése miatt elkedvetlenedő tűzoltó társadalom felrázása, erejének demonstrálása volt. A hosszas ceremónia után a Budapesti Önkéntes Tűzoltó Testület tiszteletbeli parancsnokává választotta a főherceget. A mise és a püspöki áldás után a zászlószegek beverését követően Ő fensége a zászlót kezében tartva beszédet mondott: „Vitéz tűzoltóim! Három nemes tulajdonság van, melyek az embert ékesítik: a felebaráti szeretet, a bajtársiasság és a kitartás. Ezek hoztak össze bennünket s működésünket folytatni fogjuk ezen új zászló alatt. Vegyék az új zászlót, egyesületünk új jelvényét, legyetek hívek hozzá s szerezzetek alatta újabb diadalokat.”²⁵

Az alcúti tűzoltóság 1892-ben ünnepelte 10 éves jubileumát. A főherceg ez alkalomból is lelkesítő, katonás beszéddel köszöntötte az ország egyik legjobban felszerelt és kiképzett minta-tűzoltóságát. „Vitéz tűzoltók! Mikor azelőtt 10 évvel zászlónk alá hívtalak benneteket és ti készséggel sereglettetek körülöttem, hinni akartam, hogy az a lelkesedés, mellyel ügyünk szolgálatába álltok, állandóan meg is

marad köztetek. E feltevésben nem csalódtam. Legyetek ezen túl is éber őrei a vagyonbiztonságnak s szolgáljátok továbbra is engedetlen kitarással jó ügyünket!”²⁶

A folyamatos készenlét, gyakorlás és a „fenséges” elvárás valóban kiváló felkészültségű csapatot eredményezett.²⁷

1895 augusztusában nagy ünnepség keretében avatták fel Alcsúton az ország első vas mászótoronyát, amelyet a Geittner és Rausch budapesti tűzoltószer-gyár készített KÖHLER István igazgató tervei alapján. A 16 méter magas, 3 méter széles oldalfalú, háromemeletes és réz toronysisakkal bíró építmény alapzatába a főherceg emlékiratot helyeztet el. Ez a rendezvény is jó alkalom volt a magyar tűzoltó társadalom legfontosabb szereplőinek találkozására, tűzoltószer iparunk egyik legnagyobb vállalatának reklámozására, a helyi és a környékbeli tűzoltó csapatok díszszemléjére, mulatozásra. A mászó torony időtállóan bizonyult, jelenleg is áll a vasszerkezete s helyi műemléki védelmet élvez.²⁸

(V.sz. melléklet)

Az ezredéves kiállításon a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség minta-tűzoltó szertárán kívül csak a fővárosi és az alcsúti tűzoltóságnak volt külön pavilonja a bemutatkozásra. A kiállítás alkalmából rendezett országos versenyen elnyerték az „iskola és gyorsmászás három létrával”versenyszámban az első díjat, egy ezüst kelyhet. Ez alkalommal a főherceg huszártábornoki egyenruhában fogadta csapatát és köszöntötte őket: „Vitéz tűzoltóim! Ha nem ismernélek titeket már számos éve, ha nem tudnám, hogy a vidék annyi tűziveszedeleménél hidegvérrel, ügyességgel szálltatok szembe a vésszel, ha nem volnék meggyőződve arról, hogy hazánk legjobb tűzoltóinak tarthatlak titeket, úgy aggódva bocsátot-talak volna az országos versenyekre. Most, hogy a diadalt kivívtatok, megerősödött bennem a tudat, hogy az alcsúti tűzoltók sehol sem hoznak szégyent reám. Büszke önérzettel mondok nektek köszönetet. Isten vezéreljen tovább is utaitokon.”²⁹

Még ilyen kiváló tűzoltó csapat mellett is szükség volt az állandó készülségre, mert a község lakóházainak 80%-a nád és zsúptetős, 15%-uk fazsindelyes és csak 5%-át fedte cserép, bádog. Mindezt a falu tűzvédelmi térképén a vízszelési lehetőségekkel, kutakkal, a tűzoltó szerek elhelyezésével és a parancsnokok lakhelyével együtt megjelölték.³⁰

A főherceg a sikeresen működő tűzoltócsapat utánpótlásáról is gondoskodott. Iskolás fiúkból, 1887-ben „kik szellemileg és testileg kellő fejlődéssel bírnak, egy gyermek tűzoltó-tartalék szakaszt” állítottak össze. A fiatalok kiképzés után a távollévő felnőtteket helyettesíthették tűz esetén. Úgy gondolta, ha az iskolásokat széles körben, országosan kiképzik tűzoltónak és ha „hirtelen támad a háború és a harctérre hirtelen kell indulni annak, aki elkésni nem akar, a kisfia addig otthon felveszi tűzoltó-szerelvényeit és örökdió elhagyott tűzhelye fölött”.³¹

József főherceg a Tűzoltó Közlöny munkatársa, utolsó szerepvállalása, halála

József főherceg a tűzoltók parancsnoki tevékenysége mellett a szövetség hivatalos lapjának, a *Tűzoltó Közlöny*nek is „munkatársa” volt. Védnökségének ideje alatt 26 írását közölte a lap. A folyóirat a tűzoltás ügy egészét érintő, az elképzeléseit bemutató interjúk mellett az alcsúti tűzoltóság történetét, szervezését, kiemelkedő eseményeit, a tüzesetknél történt beavatkozásokat ismertető cikkek mellett a tűzoltó eszközök újdonságairól, a felszerelések beszerzési lehetőségeiről is tájékoztatott.³²

A róla szóló tudósítások a vidéki szemleútjairól, családi és tűzoltói szerepléséről, országos eseményekről, alkalmi beszédeiről adtak hírt. Felhasználta a lapot, hogy az alcsúti szabályzatokat, mint mintát a többi testülethez is eljuttassa.³³

A tüzesetekről küldött részletes beszámolóival szakmai tapasztalatait osztotta meg a tagtestületek vezetőivel és egyben, mint a lap „munkatársa” e tevékenységével a lap fennmaradásához is hozzájárult, mert az érdektelenség miatt a *Tűzoltó Közlöny* „lapvezére” többször szüneteltetni kényszerült a megjelentetést.³⁴

A Nemzetközi Tűzoltószövetség III. kongresszusát Budapesten tartották 1904-ben. Az 1900-ban alakult nemzetközi szervezet — amelynek alapító tagja volt a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség — államiságunk több mint ezer éves múltját és a magyar tűzoltók magas szakmai színvonalát ismerte el a rendezés odaítélésével. (VI.sz. melléklet) A szövetség számára rendkívüli jelentőségű esemény védnökségét József főherceg elvállalta, azonban betegsége miatt már nem tudta az ünnepséget megnyitni. Az is közrejátszott távolmaradásában, hogy az uralkodó csak német nyelvű nyitóbeszédet engedélyezett, amelyet így nem akart elmondani.³⁵

A Tűzrendészeti Közlönyben megjelent levelében méltatta az eseményt: „Annyit sikerült kivív-nunk, hogy ma már mások is tudják, nemcsak mi tűzoltók, hogy a vagyonbiztonságot fenyegető tűzvészek ellenében a tervtelen hősködés vajmi keveset ér. De azt, hogy a megelőző tűzrendészetnek céltu-datos művelete égető szükségét képez: Még mindig csak mi tűzoltók érezzük és hangoztatjuk. Adja az ég, hogy az a nagy alkalom, mely a nemzetközi tűzoltó Kongresszusnak Budapesten leendő megtartá-sa által adódik, az általunk vállvetve megérlelt jó ügynek végleges szervezésére jótékony befolyást gyakoroljon.”³⁶

1904-ben a József főherceg egészségi állapota megromlott, már nem tudott tűzoltóival vonulni a tüzekhez. „Nem szabad többé legénykednem, mert a 72-ikben vagyok” írta. A következő évben már tolokocsiba kényszerült és 1905. VI. 13-án Fiumében meghalt.³⁷

A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség elnökségi ülésén gróf SZÉCHENYI Viktor, a szövetség elnöke jelentette be halálát. Az elrendelt gyászszünet után indítványt tettek védnökük emlékére 4000 korona alaptőkéjű alapítvány létrehozására „József Királyi Herceg Alapítvány” címmel. Az alapítvány célja az egyéb segélyben nem részesülő, szolgálatban megsérült tűzoltók vagy hátra maradtait támogatása.³⁸ A *Tűzoltó Közlöny*ben a „Kedves Lapvezér” MARKUSOVSKY Béla emlékezett meg régi munkatársáról, felidézve legfontosabb eszméit a tűzoltói intézményről.³⁹

A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség szegedi nagygyűlésén József főherceg fiát, József Ágost főherceget kérték fel a megüresedett védnöki tisztség betöltésére.⁴⁰

1906-ban József főherceg emlékeztére a Magyar Tudományos Akadémia rendkívüli ünnepélyes díszülést tartott, amelyre a tűzoltóság vezetőin túl WEKERLE Sándor miniszterelnök és kormányának több tagja, katonai vezetők és a főpolgármester is meghívást kapott.⁴¹

József főherceg védnökségének értékelése

József főherceg kiváló társadalmi helyzete, nagy népszerűsége hatalmas nyereséget jelentett a külső és belső legitimitációs gondokkal küszködő szövetség számára. A főherceg számos intézmény védnökségét elvállalta, azonban a tűzoltóság iránt — annak katonai jellege és humanitárius tartalma miatt — személyes vonalmat is érzett.

A tűzvédelemmel való szoros kapcsolata, tűzoltó parancsnoki tapasztalatai, a szervezésre vonatkozó tézisei és a tűzoltó ügyekben történő megnyilvánulásai messze meghaladták a védnökséggel szembeni elvárásokat. Szorgalma, alaposága és tudatossága példaként szolgált a testület vezetőinek. Uralkodói neveltetéséből fakadó, nemzete iránti felelősségérzete átjárta minden szerepvállalását, így a tűzoltás ügyének felkarolását is.

József főherceg az ország tűzvédelmének megszervezését a hazaszeretetre épülő önkéntesség elve szerint képzelte el. Azonban a XIX. század végén a nagyvárosok és a gyáripár tűzbiztonsága már az állandó készenlétet biztosító, korszerű felszerelést használó, magasabb szakmai színvonalon működő hivatásos tűzoltóságok létrejöttének kedvezett. A tűzvédelem ügye egyre kevésbé függött magas rangú támogatóktól, így a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség védnöki tisztsége idővel formálissá vált.

Jegyzetek:

- ¹ ORTUTAY
- ² RONCSIK
- ³ ORTUTAY: op.cit.
- ⁴ MARKUSOVSKY: *Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség története. I. rész. Az első két évtized (1870-1890) története.*
- ⁵ GLÓSZ
- ⁶ RONCSIK: op.cit.
- ⁷ *Jelentés a Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség 1878-1880. évi működéséről.*
- ⁸ RONCSIK: op.cit.
- ⁹ MINÁROVICS
- ¹⁰ MARKUSOVSKY: *Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség története. I. rész. Az első két évtized (1870-1890) története.* op.cit.
- ¹¹ MARKUSOVSKY: József főherceg.
- ¹² JÓKAI
- ¹³ József főherceg: A szervezés ügye.
- ¹⁴ A legelső magyar tűzoltó.
- ¹⁵ *A Magyar Tűzoltó Szövetség központi választmányának jelentése 1882. augusztus 12.-től 1884. augusztus 17.-éig terjedő időszakban működéséről.*
- ¹⁶ József főherceg arcképe.
- ¹⁷ József főherceg látogatást tett Nagyváradon, Marosvásárhelyen, Nyíregyházán, Egerben és Nagykanizsán. József főherceg Nagyváradon. ; József főherceg Nagykanizsán. ; József főherceg Egerben.
- ¹⁸ József főherceg: Adatok az alcsuthi önkéntes tűzoltó-szakasz történetéhez.
- ¹⁹ *Az alcsuthi tűzörtség szabályzata.*
- ²⁰ MARKUSOVSKY: József főhercegnél.
- ²¹ Az alcsuthi pusztai szakasz ruházati és felszerelési kellékei.
- ²² Az alcsuthi önkéntes tűzoltó szakasz.
- ²³ Statisztikai kimutatás az 1884. évből az alcsuthi önkéntes tűzoltó-szakasznak. ; Alcsuthi önkéntes tűzoltó-szakasz tűzesetek.
- ²⁴ Hogy lehet pusztán, vagy 1000 lakost túl nem haladó községben tűzoltó csapatot felszerelni?
- ²⁵ Az alcsuthi önkéntes és pusztai tűzoltó zászlószentelési ünnepélye.
- ²⁶ Az alcsuthi tűzoltók 10 éves jubileuma.
- ²⁷ *Emléklapok az alcsuthi önkéntes tűzoltó-szakasz 10 éves jubileuma alkalmából. Együttal jelentés az 1882-1992. évekről.*
- ²⁸ Alcsuthi ünnepély.
- ²⁹ Megdicsért tűzoltók
- ³⁰ Alcsuth tűzbiztonsági állapota. ; Az alcsuthi szakasz működési köre és tűzstatisztikája.

³¹ Alcsuthi fiú-tűzoltók.

³² Magyar tűzoltóság könyve.

³³ MARKUSOVSKY: *Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség története. I. rész. Az első két évtized (1870-1890) története.* op.cit.

³⁴ József főherceg levele a szerkesztőhöz.

³⁵ *A III. nemzetközi tűzvédelmi kongresszus Budapesten 1904. évi augusztus 17-21. napján.*

³⁶ Az nemzetközi kongresszus alkalmából.

³⁷ MARKUSOVSKY: József főherceg.

³⁸ A MOTSZ „József kir. Herceg” alapítványának alapítólevele.

³⁹ Néhai József főherceg emlékezetére.

⁴⁰ RONCSIK: op.cit.

⁴¹ Néhai József főherceg emlékezetére. op.cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

- A III. nemzetközi tűzvédelmi kongresszus Budapesten 1904. évi augusztus 17-21. napján.* — *A III. nemzetközi tűzvédelmi kongresszus Budapesten 1904. évi augusztus 17-21. napján.* Budapest, 1905, Magyar Országos Tűzoltó Szövetség. I. rész 69 p., II. rész 101 p.
- Magyar tűzoltóság könyve.* — *Magyar tűzoltóság könyve.* Budapest, 1925, Magyar Országos Tűzoltó Szövetség. 333 p.
- MARKUSOVSKY: *Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség története. I. rész. Az első két évtized (1870-1890) története.* — MARKUSOVSKY Béla: *Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség története. I. rész. Az első két évtized (1870-1890) története.* Budapest, 1911, s.n. 291 p.
- MINÁROVICS — MINÁROVICS János: *A nagy elődök.* Budapest, 2002, Tűzoltó Múzeum. 39 p. HU-ISBN —
- ORTUTAY — ORTUTAY István: *József főherceg élete.* Szeged, 1915, Engel Lajos Nyomda és Lapvállalata. 220 p.
- RONCSIK — RONCSIK Jenő: *A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség hatvanéves története 1870-1930.* Debrecen, 1935, Városi Nyomda. 550 p.

GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK

- GLÓSZ — GLÓSZ Kálmán (szerk.): *Magyarország tűzrendszete az 1904. évben.* Budapest, 1904, Magyar Országos Tűzoltó Szövetség. 128 p.

CIKKEK

- Az alcsuthi önkéntes tűzoltó szakasz. — Az alcsuthi önkéntes tűzoltó szakasz. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, IV.évf. (1882) 24.sz. 213.p.
- Az alcsuthi pusztai szakasz ruházati és felszerelési kellékei. — Az alcsuthi pusztai szakasz ruházati és felszerelési kellékei. *Tűzoltó Közlöny*, VII.évf. (1885) 2.sz. 19.p.
- Alcsuthi önkéntes tűzoltó-szakasz tüzesetek. — Alcsuthi önkéntes tűzoltó-szakasz tüzesetek. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, XI.évf. (1889) 8.sz. 107.p.
- Alcsuthi tűzbiztonsági állapota. — Alcsuthi tűzbiztonsági állapota. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, XVIII.évf. (1896) 2.sz. 22.p.
- Alcsuthi fiú-tűzoltók. — Alcsuthi fiú-tűzoltók. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, IX.évf. (1887) 11.sz. 135.p.
- Az alcsuthi önkéntes és pusztai tűzoltó zászlószentelési ünnepélye. — Az alcsuthi önkéntes és pusztai tűzoltó zászlószentelési ünnepélye. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, X.évf. (1888) 7.sz. 100.p.
- Az alcsuthi tűzoltók 10 éves jubileuma. — Alcsuthi tűzoltók 10 éves jubileuma (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, XIV.évf. (1892) 7-8.sz. 129.p.
- Alcsuthi ünnepély. — Alcsuthi ünnepély. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, XVII.évf. (1895) 8.sz. 117.p.
- Az alcsuthi szakasz működési köre és tűzstatisztikája. — Az alcsuthi szakasz működési köre és tűzstatisztikája. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, XVIII.évf. (1896) 3.sz. 37.p.
- Az nemzetközi kongresszus alkalmából. — Az nemzetközi kongresszus alkalmából. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzrendészeti Közlöny*, II.évf. (1904) 8.sz. 1.p.
- Hogy lehet pusztán, vagy 1000 lakost túl nem haladó községben tűzoltó csapatot felszerelni? — Hogy lehet pusztán, vagy 1000 lakost túl nem haladó községben tűzoltó csapatot felszerelni? (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, VIII.évf. (1886) 6.sz. 85.p.
- József főherceg Nagyváradon. — József főherceg Nagyváradon. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, V.évf. (1883) 8.sz. 122.p.

- József főherceg levele a szerkesztőhöz. — József főherceg levele a szerkesztőhöz. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, V.évf. (1883) 9.sz. 125.p.
- József főherceg: A szervezés ügye. — József főherceg: A szervezés ügye. *Tűzoltó Közlöny*, VI.évf. (1884) 1.sz. 1.p.
- A legelső magyar tűzoltó. — A legelső magyar tűzoltó. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, VIII.évf. (1886) 11.sz. 175.p.
- József főherceg Nagykanizsán. — József főherceg Nagykanizsán. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, IX.évf. (1888) 8.sz. 129.p.
- József főherceg Egerben. — József főherceg Egerben. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, XIII.évf. (1891) 6.sz. 105.p.
- József főherceg: Adatok az alcsuthi önkéntes tűzoltó-szakasz történetéhez. — József főherceg: Adatok az alcsuthi önkéntes tűzoltó-szakasz történetéhez. *Tűzoltó Közlöny*, XV.évf. (1893) 3.z. 35.p.
- József főherceg arcképe. — József főherceg arcképe (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, XX. évf. (1898) 4.sz. 65.p.
- Megdicsért tűzoltók. — Megdicsért tűzoltók. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, XVIII.évf. (1896) 10.sz. 167.p.
- MARKUSOVSKY: József főhercegnél. — MARKUSOVSKY Béla: József főhercegnél. *Tűzoltó Közlöny*, .évf. V.évf. (1883) 9.sz. 126.p.
- MARKUSOVSKY: József főherceg. — MARKUSOVSKY Béla: József főherceg. *Tűzrendészeti Közlöny*, III.évf. (1905) 7.sz. 97.p.
- A MOTSZ „József kir. Herceg” alapítványának alapítólevele. — A MOTSZ „József kir. Herceg” alapítványának alapítólevele. *Tűzrendészeti Közlöny*, III.évf. (1905) 10.sz. 151.p.
- Néhai József főherceg emlékezetére. — Néhai József főherceg emlékezetére. *Tűzrendészeti Közlöny*, IV.évf. (1906) 6.sz. 101.p.
- Statisztikai kimutatás az 1884. évből az alcsuthi önkéntes tűzoltó-szakasz-nak. — Statisztikai kimutatás az 1884. évből az alcsuthi önkéntes tűzoltó-szakasz-nak. (Szerkesztőségi közlemény) *Tűzoltó Közlöny*, VII.évf. (1885) 1.sz. 3.p.

ALBUMOK

- Emléklapok az alcsúthi önkéntes tűzoltó-szakasz 10 éves jubileuma alkalmából. Egyúttal jelentés az 1882-1992. évekről.* — *Emléklapok az alcsúthi önkéntes tűzoltó-szakasz 10 éves jubileuma alkalmából. Egyúttal jelentés az 1882-1992. évekről.* Budapest, 1892, Horánszky Viktor Könyvnyomda. 23 p.
- JÓKAI — JÓKAI Mór (szerk.): *Segítség! Az Eperjes-Nagykároly-toroczkói tűzkárosultak emlékalbuma.* Budapest, 1887, Franklin – Egyetemi Nyomda. 44 p.

JELENTÉSEK

- Jelentés a Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség 1878-1880. évi működéséről.* — *Jelentés a Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség 1878-1880. évi működéséről.* Budapest, 1880, Atheneum. 10 p.
- A Magyar Tűzoltó Szövetség központi választmányának jelentése 1882. augusztus 12.-től 1884. augusztus 17.-éig terjedő időszakbani működéséről.* — *A Magyar Tűzoltó Szövetség központi választmányának jelentése 1882. augusztus 12.-től 1884. augusztus 17.-éig terjedő időszakbani működéséről.* Budapest, 1884, Rózsa Kálmán Könyvnyomda. 12 p.

SZABÁLYZATOK

- Az alcsúti tűzország szabályzata.* — *Az alcsúti tűzország szabályzata.* *Tűzoltó Közlöny*, V.évf. (1884) 6.sz. 93.p.

Mellékletek jegyzéke:

- I.sz. melléklet*
József főherceg tűzoltó egyenruhában.
- II.sz. melléklet*
Az alcsúti tűzoltók gyakorlata 1898.
- III.sz. melléklet*
Az alcsúti tűzoltók díszgyakorlata a zászlószentelési ünnep alkalmából 1888.
- IV.sz. melléklet*
Zászlóavatási ünnepség csoportképe.
- V.sz. melléklet*
Az alcsúti mászótorony.
- VI.sz. melléklet*
A III. Nemzetközi Tűzvédelmi Kongresszus plakátja.

I.sz. melléklet

József főherceg tűzoltó egyenruhában

Forrás ! Katasztrófavédelem Központi Múzeumának Fotótára 3472.

II.sz. melléklet

Az alcsúti tűzoltók gyakorlata 1898

Forrás ! Katasztrófavédelem Központi Múzeumának Fotótára 3490

III.sz. melléklet

Az alcsúti tűzoltók díszgyakorlata a zászlószentelési ünnep alkalmából 1888.

Forrás ! Katasztrófavédelem Központi Múzeumának Fotótára 3493.

IV.sz. melléklet

Zászlóavatási ünnepség csoportképe

Forrás ! Katasztrófavédelem Központi Múzeumának Fotótára 3494. 14.

V.sz. melléklet

Az alcsúti mászótorony

Forrás ! Katasztrófavédelem Központi Múzeumának Fotótára 2266.

VI.sz. melléklet

III. Nemzetközi Tűzvédelmi Kongresszus plakátja

Forrás ! Katasztrófavédelem Központi Múzeumának Fotótára 4816.